

О. В. Ключак

провідний фахівець наукового відділу
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА В АСПЕКТІ ЛОГІСТИКИ

На основі аналізу й узагальнення основних вітчизняних і зарубіжних досліджень висвітлено сутнісні відмінності у трактуванні поняття «фінансові потоки» на засадах логістичного підходу та особливості функціонування інформаційно-фінансових потоків у ланцюгах постачання підприємства. Розвинуто і вдосконалено схематичне представлення логістичної концепції підприємства, яка базується на оптимізаційних та безпекових процесах в управлінні фінансовими потоками.

Ключові слова: фінансові потоки, інформаційно-фінансові потоки, логістичний ланцюг, логістична концепція підприємства.

Klyuvak O. THE ESSENCE OF THE ENTERPRISE'S FINANCIAL FLOWS IN THE CONTEXT OF LOGISTICS

In the article it is analyzed the essential differences between native and foreign author's interpretations of financial flow in the context of logistics and features of informative financial flows functioning in the enterprise's supply chain. It is developed and improved the schematic representation of the enterprise's logistics concept based on optimization and security processes in the financial flow management.

Key words: financial flows, informative financial flows, logistic chain, logistic conception of enterprise.

Постановка проблеми. Сьогодні більшість науковців вбачають у реалізації управління матеріальними потоками основу логістичного потенціалу підприємства. Зазвичай у працях вітчизняних і закордонних учених трапляються визначення поняття «логістика», в яких об'єктом управління і вивчення виступає матеріальний (товарний) потік, проте недостатньо акцентується увага на важливості вивчення поняття фінансових та інформаційно-фінансових потоків у контексті логістичної концепції підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній і закордонній науковій думці все більшої популярності набувають питання, пов'язані з управлінням фінансовими потоками в контексті логістичної концепції підприємства. Так, до кола вітчизняних учених, у працях котрих ґрунтовно описуються основні логістичні поняття і принципи, можна віднести таких, як: Є. В. Крикавський, Н. І. Чухрай, А. М. Гаджинський, І. П. Голофаєва, А. Г. Кальченко, Н. В. Хвищун, Н. К. Заборська, Л. Е. Жуковська та інші. Науковці А. Я. Кузнєцова, Г. М. Азаренкова, М. М. Бердар, М. В. Матвієць, Richard E. Crandall, Martin R. Fellenz, Mairead Brady, Joe Greene, Brendan Cannon, Nigel Woodward, Magdalena Cholakova, Peter Klaus та інші досліджують у своїх працях поняття «фінансові потоки», «фінансові ресурси», а також фінансові процеси у контексті логістики та ланцюга постачання підприємства.

Метою статті є аналіз сутності поняття «фінансові потоки» у контексті логістичного підходу з акцентуванням уваги на функціонуванні інформаційно-фінансових потоків, а також розроблення схематичного представлення логістичної концепції підприємства

на засадах оптимізаційних та безпекових процесів в управлінні фінансовими потоками.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Фінансовий потік можна вважати найважливішою складовою, що забезпечує функціонування підприємства, координацію та облік руху матеріальних та інших ресурсів у логістичному процесі. Крім того, показники фінансових потоків допомагають діагностувати конкурентоспроможність, стабільність на ринку, платоспроможність, а також міцність зв'язків учасників логістичного процесу (споживача, виробника, суб'єктів фінансово-кредитної системи тощо). Важливість вивчення поняття фінансового потоку саме в контексті логістики проявляється у твердженні, що підвищення рівня ефективності просування матеріальних (товарних) потоків досягається за рахунок оптимізації та якісного фінансового обслуговування підприємства.

Рух матеріальних (товарних) потоків надзвичайно тісно пов'язаний із рухом фінансових потоків. Рух матеріальних (товарних) потоків супроводжується та підтримується рухом фінансових потоків. Важливою умовою ефективного функціонування підприємства є оптимізація матеріальних потоків у логістичній системі. Одним із методів цієї оптимізації є удосконалення сфери обслуговування матеріальних (товарних) потоків фінансовими.

Поняття «фінансові потоки» як у закордонних, так і у вітчизняних дослідженнях не має однозначного трактування. Доволі часто фінансові потоки ототожнюються із грошовими. Проте фінансові і грошові потоки суттєво різняться між собою (табл. 1) [1, с. 10–19; 2–4].

Сутнісні відмінності грошових і фінансових потоків підприємства в логістиці

Характеристична ознака	Грошовий потік	Фінансовий потік
За взаємозв'язком з поняттями «фінанси» і «гроші»	Матеріально видимою стороною фінансів є гроші, водночас фінанси – це не гроші. Гроші – особливий товар, що має властивість обмінюватися на будь-який інший товар і є загальним еквівалентом вартості. Фінанси є похідною від грошової форми власності, а тому рух вартості у грошовій формі – це основа функціонування фінансів. Рух грошових потоків є універсальною властивістю, котра поєднує усі аспекти функціонування фінансів.	Усі фінансові потоки є грошовими потоками.
За об'єктом руху	Грошові ресурси	Фінансові ресурси як матеріальні носії фінансових відносин
За функціями	У русі грошових потоків відображаються усі сторони відтворювального процесу, а саме: обмін, розподіл, перерозподіл	Фінансові потоки є розподільчою та ресурсотворчою категорією.
За класифікацією	<ul style="list-style-type: none"> • За призначенням: потоки, які обумовлені процесом закупівлі товарів; інвестиційні; пов'язані з відтворенням робочої сили; пов'язані з формуванням матеріальних витрат у процесі виробничої діяльності підприємств; ті, що виникають у процесі продажу товарів. • За напрямком руху ресурсів: односторонні (вхідні, вихідні), двосторонні. • За відношенням до логістичної системи: внутрішні, зовнішні. • Зовнішні потоки за напрямком руху: вхідні (надходять у логістичну систему із зовнішнього середовища); вихідні (починають свій рух з логістичної системи й продовжують існувати у зовнішньому середовищі). • За періодичністю: випадкові, постійні з невизначеним періодом часу, постійні з визначеним періодом часу; • За формою розрахунків: грошові фінансові потоки, що характеризують рух готівкових коштів; інформаційно-фінансові потоки, обумовлені рухом безготівкових коштів (у формі записів на рахунках у банках). 	

Примітка. Розроблено за [1, с. 10–19; 2–4].

Розглянемо поняття фінансових потоків у логістиці з позицій як вітчизняних, так і закордонних учених (табл. 2).

Таблиця 2

Погляди вітчизняних і закордонних авторів на поняття «фінансові потоки» у логістиці підприємства

Тлумачення поняття «Фінансові потоки»	Автор визначення та поширення іншими авторами
Фінансові потоки у логістиці – це спрямований рух фінансових ресурсів, пов'язаний з матеріальними, інформаційними й іншими потоками як у рамках логістичної системи, так і поза нею. Фінансовий потік у логістиці – це рух фінансових коштів, що циркулюють у логістичній системі, а також між логістичною системою й зовнішнім середовищем, необхідний для забезпечення ефективного руху товарного потоку.	Есенькин Б. С., [5], Голофаєва І. П. [2]
Фінансові потоки – грошові потоки (або рух коштів), котрі розглядаються у контексті ланцюга постачання. Також ланцюг постачання складається із фізичного потоку товарів і послуг та інформаційного потоку.	Річард Е. Крендал [6]
Фінансові потоки – засоби, за допомогою яких відбувається передача вартості (фінансового ресурсу) кінцевим споживачем товарів та послуг за допомогою ланцюга постачання усім партнерам та учасникам у цьому процесі.	Мартін Р. Фелендз, Мейред Бреді, Джо Гріне, Брендан Кенон, Негіль Вудвард [7]
Фінансовий потік – це елемент аналізу доходів і витрат, який є індикатором ліквідності та ефективності інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.	Бикова С. В. [8]
Фінансовий потік – це сума надходжень і виплат фінансових засобів від господарської діяльності підприємства, які пов'язані з такими чинниками, як час, ризик і ліквідність.	Бланк І. А. [9]
Фінансові потоки – це грошові оборотні активи підприємства, які генеруються процесом виконання логістичних операцій з матеріальним потоком у певному часовому періоді, а також джерела коштів, що забезпечують перебіг цього процесу у відповідному часовому інтервалі.	Баранець Г. В. [2]
Фінансові потоки підприємства – це цілеспрямований рух, що супроводжується зміною обсягів, типів, форм та видів фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, та здійснюється з урахуванням фактора часу, де каталізатором виникнення та формування таких потоків є товарні потоки підприємства.	Дікань Л. В., Малахов В. А. [10]
Фінансові потоки – це динамічна форма фінансових ресурсів, що спрямовано рухаються з одного фонду до іншого, уособлюючи процес розподілу і перерозподілу доданої вартості та частини національного доходу у грошовій формі.	Матвієць М. В. [11]

Примітка. Розроблено за [2; 5–11].

Деякі науковці, наприклад, З. Броді [12], Р. Мертон [12], М. М. Бердар [3], при визначенні фінансового потоку послуговуються іншим терміном – «flows of funds». І це є цілком правильно, адже поняття відображає рух не тільки грошової маси, а й інших активів (до яких доцільно віднести інформаційно-фінансові потоки як рух грошей підприємства в електронній формі), що відповідає економічній сутності фінансових ресурсів. Важливою у цьому контексті є думка Дж. М. Кейнса, який трактує різницю між грошима та іншими активами як ліквідність і витрати на утримання. Справді, «для грошей їхня премія за ліквідність набагато перевищує витрати на утримання, тоді як витрати на утримання інших активів набагато перевищують їхню премію за ліквідність» [3, с. 154; 11].

За своєю природою фінансовий потік нерозривно пов'язаний із поняттям часу та володіє властивостями циклу як часової категорії. Фінансовий потік передбачає рух фінансових ресурсів у часі, а отже, у цьому проявляється його динамічний характер. Тут фінансові ресурси виступають емпіричним об'єктом категорії «фінансові потоки». Під емпіричним об'єктом досить часто розуміють не тільки фінансові ресурси, а й грошову масу, активи підприємства (рис. 1).

Більшість науковців убачають у реалізації управління матеріальними потоками основну логістичного потенціалу підприємства. Проте все частіше у працях вітчизняних і закордонних учених трапляється визначення поняття «логістика», у яких об'єктом управління та вивчення виступає не тільки матеріальний потік, а й фінансовий.

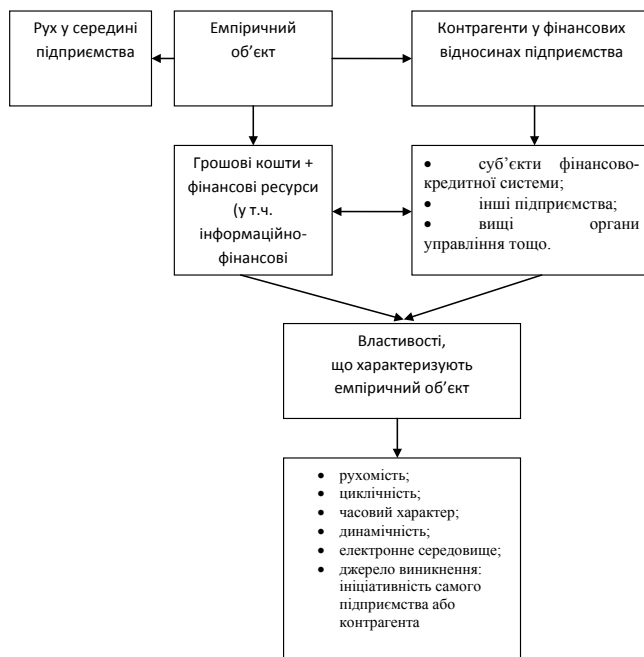

Рис. 1. Фінансові ресурси як емпіричний об'єкт фінансових потоків підприємства

Примітка. Розроблено автором за [11; 1, с. 216–227].

Відмінності у трактуванні поняття «логістика підприємства» як наукової дисципліни формуються залежно від місця у системі наукових дисциплін та об'єкта вивчення (табл. 3).

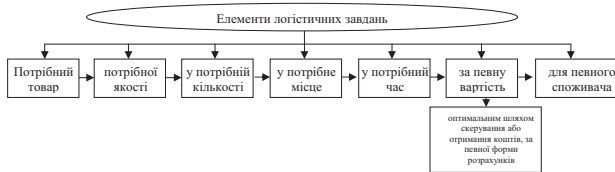
Таблиця 3

Підходи до трактування поняття «логістика підприємства» з позиції місця в системі наук та об'єкта вивчення

Варіанти трактування поняття «логістика підприємства» за місцем у системі наук: менеджменту, маркетингу та економіки в цілому	Об'єкти вивчення
Логістика – це процес управління достатнім та ефективним (з точки зору витрат та часу перебігу) потоком запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, послуг, фінансів та супроводжуючої інформації від місця виникнення цього потоку до місця його споживання (включаючи приймання, відправлення, внутрішнє і зовнішнє переміщення) з метою повного задоволення потреб споживачів [14].	Потоки запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, матеріальні потоки, потоки незавершеного виробництва, готової продукції, фінансові потоки, потоки послуг, інформаційні потоки
Логістика – це наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синергетичними зв'язками [14;15].	Матеріальні потоки, фінансові потоки, інформаційні потоки
Логістика – наукова дисципліна, основними завданнями якої є управління матеріальними, інформаційними, грошовими та іншими видами потоків [16].	Матеріальні, інформаційні, грошові та інші види потоків
Логістика – теорія і практика управління матеріальними і пов'язаними з ними інформаційними потоками [17, с. 12–23].	Матеріальні та інформаційні потоки
Логістика – процес стратегічного управління постачанням, зберіганням і транспортуванням матеріалів, частин та готових продуктів у межах організації та через її маркетингові канали, забезпечуючи максимізацію теперішніх і майбутніх прибутків та найвищу ефективність реалізації замовлення [18].	Матеріальні потоки
Логістика – наука про планування, контроль і управління транспортуванням, складуванням, іншими матеріальними і нематеріальними операціями, що здійснюються в процесі доведення сировини і матеріалів до виробничого підприємства, внутрішньозаводської переробки сировини, матеріалів, напівфабрикатів, доведення готової продукції до споживача відповідно до вимог та інтересів останнього, а також передачі, зберігання, обробки відповідної інформації [19].	Матеріальні та інформаційні потоки
Логістика – процес управління і планування матеріальними, фінансовими і трудовими потоками, а також інформаційними потоком з метою прискорення фізичного розподілу і мінімізації загальних витрат при постачанні, виробництві і збуті товару [15].	Матеріальні, фінансові, трудові, інформаційні потоки

Примітка. Узагальнено автором за [14–16; 17, с. 12–23; 18–20].

У теорії логістики існує правило «7R», або 7 основних завдань логістики. У контексті управління інформаційно-фінансовими потоками підприємства виокремимо ще одне підзавдання логістичної діяльності підприємства (рис. 2).

Рис. 2. Елементи логістичних завдань підприємства у контексті інформаційно-фінансових потоків

Примітка. Доповнено автором за [21].

Хоча логістична діяльність розглядається на операційному рівні, вона досить тісно пов'язана з іншими рівнями управління, такими, як тактичним і стратегічним.

Від взаємодії на усіх рівнях управління та наскільки синергетичною є система залежить якість логістичної діяльності (рис. 3).

Рис. 3. Логістична діяльність підприємства у контексті рівнів управління

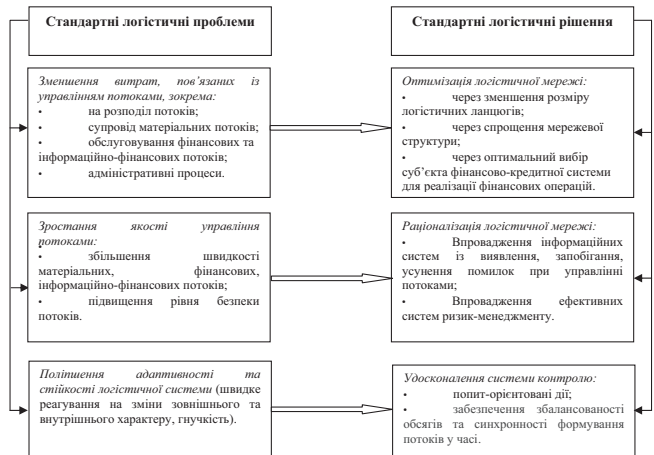
Примітка. Удосконалено автором за [21; 22].

Одне з основних завдань логістики полягає у створенні інтегрованої ефективної системи регулювання й контролю за матеріальними й супроводжуваними їх фінансовими та інформаційними потоками, що забезпечує високу якість постачання продукції або іншого виду діяльності підприємства. Одним з важливих аспектів функціонування логістичної системи підприємства є оцінка логістичних витрат, розмір яких залежить від виду логістичної системи, специфіки її функціонування. У праці німецького ученого П. Класуса під концепцією управління потоками розуміється управління поточковими системами, які постійно перебувають у русі, а логістика трактується як економічний феномен, що включає дії та процеси в ланцюгах і мережах, спрямованих на трансформацію товарів та інформації, яка їх супроводжує. Це практико-орієнтоване пояснення логістики характеризується такими цілями підприємства:

- зменшення витрат на логістичний процес підприємства;

- зростанням адаптивності логістичної системи до змін у попиті та в зовнішньому середовищі;
- підвищенням вартості логістичних об'єктів (товарів) під час логістичного процесу, що не повинно супроводжуватися збільшенням вартості обслуговування фінансових потоків як логістичних об'єктів.

Цілі досягаються за рахунок оптимізації та раціоналізації логістичної мережі (ланок логістичної системи, взаємопов'язаних між собою матеріальними і супутніми їм інформаційними і фінансовими потоками в рамках досліджуваної логістичної системи), удосконалення системи контролю. Саме досягнення цих цілей і утворює логістичну концепцію підприємства (рис. 4) [21].

Рис. 4. Місце фінансових потоків у логістичній концепції підприємства (авторська розробка)

Висновки. Таким чином, аналізуючи логістичні процеси, котрі відбуваються в логістичних ланцюгах та на підприємстві в цілому, доцільним є виокремлення чотирьох видів потоків: матеріального (товарного), фінансового та інформаційно-фінансового, інформаційного.

Особливість і важливість дослідження фінансових потоків проявляється у можливості за їх допомогою визначити економічну життєздатність підприємства, його стабільність на ринку, а також міцність і рівень безпеки між ланками логістичного ланцюга. Під інформаційно-фінансовими потоками розуміється рух електронних грошей підприємства або платежі підприємства, реалізовані в безготівковій формі електронним шляхом.

З точки зору ефективності та результативності функціонування логістичних ланцюгів усе більшу роль відіграють інформаційні потоки, які являють собою складову оптимізаційних процесів підприємства.

Основними напрямками реалізації логістичної концепції підприємства є оптимізація та раціоналізація логістичної мережі, удосконалення методів управління потоками на всіх рівнях та їх синхронізація відповідно до часових, безпекових та інших характеристик, а також методів контролю поточної системи підприємства з мінімальними затратами для нього.

Список використаних джерел

1. Кузнецова А. Я. *Фінанси* : підручник / А. Я. Кузнецова, Г. М. Азаренкова, І. І. Біломістна, О. В. Клювак та інші. – К. : УБС НБУ, 2011. – 497 с.
2. Голофаєва І. П. *Фінансові потоки в логістичній діяльності підприємства* / І. П. Голофаєва // *Бізнесінформ*. – 2013. – № 8. – С. 248–252.
3. Бердар М. М. *Фінанси підприємств* : навч. посіб. / М. М. Бердар. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
4. Про особливості здійснення операцій з електронними грошима [Електронний ресурс] : Лист від 07.02.2014 № 25-109/5294 / Національний банк України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v5294500-14>.
5. Есенькин Б. С. *Логістика в книжковій справі* : підручник / Б. С. Есенькин, М. Д. Крилова. – М. : Изд. МГУП, 2002. – 335 с.
6. Crandall R. E. Funds Flow along the Supply Chain [Electronic resource] / Richard E. Crandall // *Southeast Decision Sciences Institute Conference Proceedings*. – Charleston, South Carolina. – 2009. – P. 13–19. – Mode of access : http://www.sedsi.org/2009_Conference/proc/proc/p080922002.pdf.
7. Fellenz M. R. Reconsidering Financial Flows in Supply Chain Management [Electronic resource] / Martin R. Fellenz, Mairead Brady, Joe Greene, Brendan Cannon, Nigel Woodward, Magdalena Cholakova // *Social Science Research Network (SSRN)*. – 2007. – Mode of access : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=989305.
8. Быкова Е. В. Показатели денежного потока в оценке финансовой устойчивости предприятия / Е. В. Быкова // *Финансы*. – 2000. – № 2. – С. 56–59.
9. Бланк И. А. *Управление денежными потоками* / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр «Эльга», 2002. – 736 с.
10. Дікань Л. В. Теоретичні аспекти сутнісного розуміння фінансових потоків промислового підприємства / Л. В. Дікань, В. А. Малахов // *Економіка розвитку*. – 2011. – № 4 (60). – С. 76–80.
11. Матвієць М. В. Специфічність фінансових потоків консолідованих корпоративних структур / М. В. Матвієць // *Актуальні проблеми економіки*. – 2012. – № 3 (129). – С. 197–202.
12. Броди З. *Финансы* : учебник : пер. с англ. / З. Броди, Р. Мертон. – М. : Вильямс, 2000. – 592 с.
13. Кейнс Дж. *Общая теория занятости, процента и денег* : пер. с англ. / Дж. М. Кейнс. – М. : Прогресс, 1978. – 592 с.
14. Крикавський С. В. *Логістика: компендіумі практикум* : навч. посібник / С. В. Крикавський, Н. І. Чухрай, Н. В. Чорнописька. – К. : Кондор, 2006. – 340 с.
15. Хвищун Н. В. Сутність поняття «логістика»: ретроспективний аналіз [Електронний ресурс] / Н. В. Хвищун // *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. – 2012. – № 11. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=eng&z=1567>.
16. Кальченко А. Г. *Логістика* : підручник / А. Г. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 284 с.
17. Заборська Н. К. *Основи логістики* : навч. посібник / Н. К. Заборська, Л. Е. Жуковська. – Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. – 216 с.
18. Мороз Л. *Маркетинг* : навч. посібник / Л. Мороз, Н. Чухрай ; за наук. ред. Л. Мороз. – Львів : Вид-во ДУ «Львівська політехніка», 1999. – С. 11.
19. Крикавський С. *Економічний потенціал логістичних систем* / С. Крикавський. – Львів : Вид-во ДУ «Львівська політехніка», 1997. – С. 86.
20. Величко О. Essence and origins of enterprise logistics and its manifestations in modern economics / О. Величко // *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. – 2013. – № 1 (21). – P. 42–46.
21. Klaus P. Die dritte Bedeutung der Logistik / Peter Klaus // *Beitrage zur Evolution logistischen Denkens*. – Hamburg : Deutscher Verkehrs-Verlag, 2002 – P. 11–30.
22. Faingloz L. Mechanisms providing for sustainable development of logistic activities of an enterprise / Lev Faingloz // *Proceedings of the 11th International Conference «Reliability and Statistics in Transportation and Communication» (RelStat'11)*. – Riga, 2011. – P. 216–225.

References

1. Kuznyetsova A. *Finances* / A. Kuznyetsova G. Azarenkova, I. Bilomistna, O. Klyuvak. – Kyiv, 2011. – 497 p.
2. Golofayeva I. *Financial Flows in the Logistic Activity of an Enterprise* / I. Golofayeva // *BusinessInform*. – 2013. – № 8. – P. 248 – 252.
3. Berdar M. *Finances of enterprises* / M. Berdar. – Kyiv, 2010. – 352 p.
4. Features of electronic money transactions [electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v5294500-14>.
5. Yesyenkin B. *Logistics in Book Publishing* / B. Yesyenkin, M. Krylova. – Moskva, 2002. – 335 p.
6. Crandall R. E. Funds Flow along the Supply Chain [Electronic resource] / Richard E. Crandall // *Southeast Decision Sciences Institute Conference Proceedings*. – Charleston, South Carolina. – 2009. – P. 13–19. – Mode of access : http://www.sedsi.org/2009_Conference/proc/proc/p080922002.pdf.
7. Fellenz M. R. Reconsidering Financial Flows in Supply Chain Management [Electronic resource] / Martin R. Fellenz, Mairead Brady, Joe Greene, Brendan Cannon, Nigel Woodward, Magdalena Cholakova // *Social Science Research Network (SSRN)*. – 2007. – Mode of access : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=989305.
8. Bykova Ye. Cash flow indicators in the assessment of enterprise financial stability / Ye. Bykova // *Finances*. – 2000. – № 2. – P. 56–59.

9. Blank I. Cash Flow Management / I. Blank. – Kyiv, 2002. – 736 p.
10. Dikan L. Theoretical aspects of the industrial enterprises financial flows / L. Dikan, V. Malakhov // *Ekonomika rozvytku*. – 2011. – № 4(60). – P. 76–80.
11. Matviyets M. Specificity of financial flows of consolidated corporate structures / M. Matviyets // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2012. – № 3 (129). – P. 197–202.
12. Brodi Z. Finances / Z. Brodi, R. Merton. – Moskva, 2000. – 592 p.
13. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money / J. M. Keynes. – Moskva, 1978. – 592 p.
14. Krykavskyy Ye.V. Logistics: compendium and practicum / Ye.V. Krykavskyy, N. I. Chuhrai, N. V. Chornopyska. – Kyiv, 2006. – 340p.
15. Khvyshchun N. V. The essence of the term of «logistics»: an retrospective analysis [electronic resource] / N. V. Khvyshchun // *Efektyvna ekonomika*. – 2012. – 11. – Access mode : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=eng&z=1567>.
16. Kalchenko A. G. Logistics / A. G. Kalchenko. – Kyiv, 2003. – 284 p.
17. Zaborska N. K. Principles of logistics / N. K. Zaborska. – Odesa, 2011. – 216 p.
18. Moroz L. Marketing / L. Moroz, N. Chukhraj. – Lviv, 1999. – 244 p.
19. Krykavskyy Ye. Economic potential of logistics systems / Ye. Krukavskyy. – Lviv, 1997. – 166 p.
20. Velychko O. Essence and origins of enterprise logistics and its manifestations in modern economics / O. Velychko // *Visnyk Berdyanskogo universytetu*. – 2013. – № 1 (21). – P. 42 – 46.
21. Klaus P. Die dritte Bedeutung der Logistik / Peter Klaus. – Hamburg, 2002. – 116 p.
22. Faingloz L. Mechanisms providing for sustainable development of logistic activities of an enterprise / L. Faingloz // *Proceedings of the 11th International Conference «Reliability and Statistics in Transportation and Communication» (RelStat'11)*. – Riga, 2011. – P. 216–225.